

Metafor ve Sembol Bağlamında Dil ve Anlam: Paul Ricoeur'ün Hermenötik Projesi

Ulaş BİLGE*

Makale Geliş / Recieved:14.03.2020
Makale Kabul / Accepted:24.06.2020

Öz

Bu makale P. Ricoeur'ün hermenötik projesini metafor ve sembol kavramları üzerinden nasıl inşa ettiğini göstermektedir. Hermenötik hem kavramsal hem de metodolojik olarak, kendisine has gelişim seyrini göstermekte ve bu kavramların dil ve anlamla olan ilişkilerini incelemektedir. Hermenötiği her anlama çabası bir "geri dönüşü" ve "genel bakışı" içinde barındırır. Ricoeur'ün kendi hermenötik projesi de böyle bir bakışa sahiptir. O hermenötiği tarihsel gelişimin merkezine oturmakta ve yeni bir yorumun olanağını sunmayı amaçlamaktadır. Böylece o, dil ve ona ait olan öğelerin incelenmesinin daha sağlıklı bir şekilde yapılabileceğini iddia etmektedir. Ricoeur'ün bu incelemesi, metafor ve sembol ilişkisindeki kendine has gerilim hatlarını göz önüne alır ve böylece hermenötik için kapsamlı bir bakış sunar. Hermenötiğe getirilen bu bakış içinde Ricoeur'e göre gerçeklik metinseldir ve dolayısıyla hermenötik problem, fenomenolojik yöntemle aşılanmalıdır. Ancak böyle olursa hermenötik proje kurulabilir ve daha anlaşılır kılınabilir.

Anahtar Kelimeler: Hermenötik Proje, Metafor, Sembol, Dil, Anlam.

Language and Meaning Within the Context of Metaphor and Symbol: Paul Ricoeur's Hermeneutic Project

Abstract

This paper indicates how P. Ricoeur constructs his hermeneutic project through the concepts of metaphor and symbol. In this sense it shows the peculiar process of hermeneutics and it analyses

---

* Arş. Gör. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü. ubilge@ankara.edu.tr.
ORCID: 0000-0002-0273-6754.

Künye: BİLGE, Ulaş. (2020). Metafor ve Sembol Bağlamında Dil ve Anlam: Paul Ricoeur'ün Hermenötik Projesi. *Dört Öge*, 17, 25-36. <http://dergipark.gov.tr/dortoge>.

these concepts and their relations to language and meaning. Trying to understand hermeneutics involves a “general overview” and a “return”. Ricoeur’s hermeneutic project has this kind of perspective as well. Thanks to this perspective, it stays in the center of this historical process and it aims to demonstrate a new possibility for an interpretation. Thus, it claims that examining the language and its own components can be fulfilled in a better way by this perspective. His examination considers the tension between metaphors and partly symbols, and in this way, it offers a comprehensive perspective for hermeneutics. According to Ricoeur the reality is textual, so the hermeneutic problem should be grafted onto the phenomenological method. This is the only way to construct hermeneutic project and make it more understandable.

Keywords: Hermeneutic Project, Metaphor, Symbol, Language, Meaning.

Giriş

Geleneksel anlamına sadık kalınarak söylenecek olursa Hermenötik, elde bulunan bir metni yorum aracılığıyla açık ve anlaşılır hale getirme çabasını içinde barındırır. Bu anlamda metinler hermenötüğün iş başında olduğu alan olarak saptanır. Öte taraftan hermenötüğün hangi yöntemi kullanacağı; elde olan metinlerin hangi şekilde yorumlanacağı ve kendine has yönteminin içerisine neleri alacağı; hangi amaçla iş başında olacağı vs. hakkında yürütülen tartışmalar da en az hermenötüğün kendisi kadar eskidir. Yani insanlar için kolay bir şekilde “anlaşılması” mümkün olmayan, “kapalı anlamlara” sahip metinlerin hermenötik aracılığıyla anlaşılır kılınması çabası beraberinde hangi yöntemin kullanılması gerektiği tartışmasını getirir. Bu nedenle hermenötik gelenek içinde yer almış herhangi bir düşünürün fikirlerini anlamak için hermenötüğün kendi tarihine bakmakta fayda vardır. Hermenötik içinde çalışma yürüten düşünürlerden birisi Paul Ricoeur’dür. Ricoeur de kendi hermenötik projesini tüm bu tarihsel sürecin kendisine bakarak kurar. Bu yazıda Ricoeur’ün metafor hakkındaki görüşleri; ona göre *ölü* ve *canlı* metaforun ne anlama geldiği, bu bağlamda Ricoeurcü hermenötik projenin ana hatları ve metaforun (ve dolayısıyla sembolün) bu proje içindeki yeri incelenmektedir. Bu anlamda Ricoeur’ün sembol hakkında ifade ettikleri ve sembolün metaforla kurmuş olduğu ilişki biçimi ele alınmakta ve böylece sembolün *çift-anlamlı* yapısı açıklanmaktadır. Böylesi bir tartışmanın yürütülebilmesi için, bu alana dair Ricoeur’den önce yapılmış olan tartışmalar (elbette Ricoeur’ün etkilendiği noktalar göz önüne alınarak) en genel hatlarıyla serimlenmektedir. Bu anlamda ilkin hermenötik kavramının tarihsel seyri gösterilmekte ve -bu tartışmaların ışığında- ikinci bölümde Ricoeur’ün bu kavramı ele alış biçimi incelenmektedir. Son kısımda ise Ricoeur’ün hermenötik proje olarak adlandırdığı yönteminde *metafor* ve *sembol*ün yeri ve önemi gösterilmektedir.

Hermenötik Kavramının Gelişim Seyri ve Ricoeur'ün Projesine Giden Yol

Yunanca *hermeneuein* kavramından ve onun isim hali anlamındaki *hermeneia*'dan (dolayısıyla tanrı Hermes'le ilişkili olarak) gelmesine rağmen *hermenötik* bir bütün olarak anlam değişikliğine uğramış bir kavramdır. Sözelimi Aristoteles'in (sonradan adlandırılan) *Peri Hermeneias*'ı ya da *Poetika*'sında, öte taraftan, Platon'un *Philebos* ya da *Ion*¹ diyaloglarında geçen *hermeneia* ismi ile J. C. Dannhauer'in *Hermeneutica Sacra*² adlı eserdeki (Grondin, 2017, s. 22) *hermenötik* kavramı birbirlerinden çok farklıdır. Ancak her ne olursa olsun *hermenötik* kavramının kendi kökleriyle ilişkisi örtük de olsa vardır. Bu nedenle kavramın gelişim sürecinin kendisine bir gelenek olarak bakılmalıdır. Zira kavramın doğuşundan ve değişiminden çok sonra Heidegger'in felsefi anlayışı gereği *hermenötik* Yunanca anlamlarıyla bir tutularak incelenmiştir. Felsefeyi “yorum” olarak gören Heidegger'in incelemeye açtığı felsefi hermenötüğünü tanrı Hermes'le (Palmer, 2015, s. 42) ilişkilendirmesi bu yüzdendir.

Hermenötik kavramının modern anlamıyla temellerinin atılması, yani belli bir sistem ve yönteme uygun bir biçimde incelenmesi F. Schleiermacher'a denk gelir. Schleiermacher'le başlamak lazım, çünkü o farklı hermenötik disiplinlerini *evrensel bir hermenötik* anlayışıyla birleştirme (Schmidt, 2006, s. 6) çabasında olan ilk düşündürdür. Hermenötik üzerine vermiş olduğu derslerin bir derlemesi olan *Hermeneutics and Criticism* adlı eserde Schleiermacher hermenütüğü; “konuşma ve yazı dilini anlama sanatı olarak” (1998, s. 5) tanımlar. Schleiermacher'ın *evrensel hermenütüğü* iki görev ve bunun sonucunda da iki form üzerine kurulmuştur. Bu görevler *gramatik* ve *teknik* (ya da psikolojik) formlardır. Gramatik yön, dilin total kullanımını göz önüne alır. Öte taraftan teknik (ya da psikolojik) yön, dili iç dünyanın ifadesi olarak düşünür (Grondin, 1994, s. 69). Dilin sadece gramatik bir yapıdan oluşmadığını (aksi halde ortak bir dil kullanan tüm insanlar aynı kelimeyle aynı şeyi ima ederdi) ifade eden Schleiermacher'ın bu düşüncesi (Grondin, 1994, s. 69) Ricoeur'ün *sembol* hakkında “onun çift-anlamlı yapısı vardır” şeklindeki görüşlerine temel oluşturduğu söylenebilir³. Schleiermacher'e göre insanlar linguistik varlıklardır ve olağan bir şekilde bir sanat olarak hermenötik etkinliği içindedirler. Durum böyle olunca ne bir metin içindeki ne de bir insanın zihnindeki “şeylere” dair kesin bir okuma yapılması söz konusu değildir. Dolayısıyla *hermenötik daire* (hermeneutics circle), yani hep yeniden bir okuma vardır (Schleiermacher, 1998, s. 11-15). Dilin sonsuz olduğunu (Schmidt, 2006, s. 12) vurgulayan Schleiermacher

1 Söz konusu tartışma bu metnin kapsamı dışında kaldığı için kısa tutulmuştur. Daha detaylı bir tartışma için bkz. Palmer, 2015: s. 43-58.

2 1654 yılında yayımlanmış eserin tam adı *Hermeneutica sacra sive methodus exponendarum sacrarum litterarum*'dur.

3 Bu tartışma metnin ileriki sayfalarında ele alındığı için burada detaylandırılmamıştır.

için hermenötiğin asli görevi; bir açıklamanın arkasındaki düşünceleri keşfetme işlemidir. O halde bu işlem a)kutsal metin *exegesisini* b)genel filolojik metodolojiyi ve c)linguistik anlama birimlerinin hepsini (Palmer, 2015, s. 68) içinde barındırır.

Evrensel bir hermenötik anlayışı, Schleiermacher'ın ölümünden sonra, farklı alanlara bölünmüştür⁴. Bu bölünmüşlüğü ortadan kaldırma çabası ve hem hermenötik hem de *Tin Bilimleri* (Geisteswissenschaften) için yeni bir yöntem geliştirme görevi W. Dilthey'a kalmıştır. Dilthey'in amacı, içsel yaşantı ifadelerinin nesnel olarak geçerli yorumlarını elde etme yöntemlerini geliştirmektir (Palmer, 2015, s. 147). Bu nedenle *Tin Bilimleri* için bir yöntem olarak önerilen hermenötik, "yazılı eserlerin yorum kurallarının teorisi" olarak tanımlanır (Schmidt, 2006, s. 29). Bununla beraber yaşamın ancak "yaşam deneyimleri" üzerinden anlaşılabilirdiğini vurgulayan Dilthey için hermenötik yöntemin son amacı; yazarı, onun kendisini anladığından daha iyi anlamak (2011, s. 113) olarak belirlenir. Dilthey, Schleiermacher'ın hermenötikteki *psikolojik* yaklaşımını aşarak "tarihsellik" ve "yaşanmış tecrübe" (Palmer, 2015, s. 177) kavramları çerçevesinde kendi hermenötik anlayışını geliştirir. Bu anlayış çerçevesinde Dilthey'da anlama, yalnızca "insanı anlama" (transposition ile) değil, ayrıca, "sanat yapıtını da anlama" şeklindeki bir anlama halini alır. Zira anlama, yaşamın kendisiyle kurulmuş olan bir ilişkide ortaya çıkar. Bu nokta, Ricoeur'ün metafor ve hermenötiği "zamansallık" ve "tarihsellik"le ele alması fikrinin üzerine kurulduğu noktalardan birisi olarak düşünülebilir.

En genel hatlarıyla söylenecek olursa Dilthey'in "hayata dönüş (return to life)" çağrısı, *Tin Bilimleri*'nin sınırlarını ve metodolojisini belirlemek, öte taraftan yaşamı (hermenötik yönetime bağlı kalarak) *deneyim* üzerinden anlamak için önemlidir. İşte bu çağrı Heidegger'in hermenötik anlayışının "ön ayaklarından" birisini oluşturur. Bununla birlikte Heidegger, E. Husserl'in *fenomenoloji* yaklaşımını aşan bir anlayışla, yeni bir Hermenötik önerir. Bu anlamda Husserl'e bakıldığında görülür ki Husserl, yargılarımızın bu dünyaya ilişkin olduğunu, her defasında verilmiş olan ve doğal olarak verilmiş olan *şeylere* yönelmiş olduğumuzu, dolayısıyla, her defasında, doğrudan deneyin bize sunduklarını dile getirdiğimizi (2010, s. 13-14) ifade eder. Bu her türlü bilginin aslında psişik bir yöne sahip olduğu, yani öznenin bilgisi olduğu, öte taraftan özne karşısında bilinen nesnelere olduğu (2010, s. 15) anlamına gelir. Heidegger varlığa dair yeni bir bakışa olan gerekliliği vurgularken "öznelik ya da nesnellik" tartışmasının gereksiz olduğunu, çünkü asıl *yönelinen şeyin* kendisinin Varlık olması gerektiğini düşünür. Varlık her zaman bir varolan-şeyin Varlığı olması (Heidegger, 2004, s. 29) düşüncesi söz konusudur. Varlığın varolan-şeyin Varlığı demek olması ölçüsünde, varolan-şeyin kendisi kendini Varlık sorusunda *sorgulanan* olarak gösterir (Heidegger, 2004, s. 26). Husserl'de *epistemolojik* bir çaba olarak duran "varolmanın anlamı (meaning of being)" Heidegger'de

4 Örneğin Karl Wilhem von Humboldt, Heymann Steinthal, August Bocks, Leopold von Ranke gibi isimler hermeneutiği özel disiplinlerin sınırları (tarihsel, dilsel, hukuksal vb. yorum) içerisinde incelemişlerdir. Ayrıca bkz. Palmer, 2015, s. 147-8.

ontolojik bir çabaya dönüşür. Bu çaba Diltheyci “anlama çabası”nın ötesine taşınmanın ilk tohumlarıdır. Heidegger’e göre anlama, kişinin içerisinde yaşadığı dünya bağlamında kendisinin oluş için sahip olduğu imkanları kavrama gücüdür. O halde *anlama* ontolojik olarak aslidir ve her türlü varoluştan önce gelir (Palmer, 2015, s. 190). *Anlamanın ontolojisi* böyledir. Bu nokta Ricoeur’ün “hermenötiği fenomenolojiye aşlamak” şeklindeki düşüncesine temel oluşturur. Ricoeur buna “kısa yol” diyecektir: çünkü o, *yöntem* tartışmasından koparak kendisini doğrudan doğruya *anlamayı* yeniden keşfedeceği düzeyine taşır (Ricoeur, 2009, s. 6-7). Elbette Ricoeur, Heideggerci ontolojik bakışı kabul eder ancak “kısa yolun” yerine “uzun yolun” seçilmesi gerektiğinde de ısrar eder. Ricoeur uzun yolu, *exegesis*in metodolojik iddialarına bağlı olarak ontolojiye varmak için (Kemp, 1996, s. 47) seçer. Böyle yapılsa ancak hermenötik problem fenomenolojik metoda aşılanabilir.

Heidegger’le beraber Husserlci “öznel”den kurtulan fenomenolojik bakış H. G. Gadamer’le başka bir boyuta erişmiş ve *dil ontolojisine* dayanan bir hermenötik anlayışa ulaşmıştır. Anlama, Gadamerle birlikte sistematik (Diltheyci Geisteswissenschaften’la ilişkili olarak ve Husserl’in mutlak radikal self-refleksiyon (Gadamer, 2008, s. 354) tarzının ötesinde) bir ifadeye kavuşmuş ve bizzat metodun konumu sorgulamaya açılmıştır (Palmer, 2015, s. 232-33). Çünkü Gadamer’in amacı, hermenötiğin anlamanın tarihselliğine hakkını, bilimsel objektivite kavramına ilişkin ontolojik engelleri aştıktan sonra nasıl verebileceğini (2009, s. 3) göstermektir. Ona göre kökensel olarak *anlama* peşinde olan insanın varoluşu bir diyalog içine doğmadır, dolayısıyla bir deneyim ifadesidir. Şimdi bu tartışmalar ışığında, kendi hermenötik projesini kuran Ricoeur’ün düşüncelerine geçilebilir.

Ricoeur’ün Hermenötik Yaklaşımı

İnsan varlığı için en anlamlı yapının linguistik ve bu nedenle gerçekliğin metinsel (Masong, 2012, s. 4) olduğunu ifade eden Ricoeur, Heidegger’in insan ve dil arasında kurmuş olduğu ilişkiyi kabul eder ve bu doğrultuda, onunla paralel düşüncelerini dile getirir. Ricoeur insanın linguistik bir varlık olduğunu, bir dil içerisinde yer aldığını ve dolayısıyla dil aracılığıyla kendisini açıkladığını, kendi varlığını ortaya koyduğunu (Itao, 2010: 2) düşünür. Bu yüzden Ricoeur’ün hermenötik yaklaşımını incelemek, dil incelemesini ve doğal olarak dil öğelerini (özellikle sembol ve metaforu) incelemeyi ön gerektirir. *Hermenötik Projesini* “uzun yol” üzerine kuran Ricoeur, Schleiermacher’den Gadamer’e kadar olan süreci bu amaçla inceleme altına alır ve şöyle bir soru sorar: “Tefsir [exegesis] üzerine, tarihin yöntemi üzerine, dinin fenomenolojisi vb. üzerine refleksiyondan doğan yorum epistemolojisinin, ona bir anlama ontolojisiyle hayat verildiğinde, ilişkisi kurulduğunda başına gelen şey nedir?” Cevap ise şu şekilde verilir: “Son dönem Husserl, yorum epistemolojisinin yerine anlama ontolojisini ikame etmeyi amaçlayan tersine çevirici girişime taşınmalıdır. Böylelikle tarihsellik sorunu artık yöntem olarak anlaşılan tarihsel bilgi sorunu olmaktan çıkar. Artık o varlığın ‘varlıklar’ ile birlikte

olma' tarzına işaret eder. Anlama artık tikel varlıklarla karşı karşıya kalmadan önce varlıkla/oluşla birlikte olma tarzını içerir" (Ricoeur, 2009, s. 7-11).

Bu anlamda projenin kendisini sınırladığı araştırmanın alanı şu şekilde ifade edilir:

"Niyetim *hermenoytik problemin fenomenolojik yöntemle aşılması* denilebilecek şeyle (...) sonunda *varoluş* (existence) nosyonunun kabul edilebilir bir anlamını –fenomenolojinin hermenoytikte canlanışını dile getirecek bir anlamını- vermesi gereken bir araştırma[dır]" (Ricoeur, 2009, s. 3).

Hermenötik projesini asıl ve özsel olarak *sembol* ve *metafor* üzerine inşa eden Ricoeur için hem sembol hem de metafor kavramları vazgeçilmez önemdedir. *Kötülüğün Sembolizmi* adlı eserinde Ricoeur, *sembolün* düşündürdüğünü (1967, s. 347), yani sembolün düşünmeye neden olduğunu (gives rise to thoughts) belirtir. Bu fikir, ontolojinin *sembolik* olduğu iddiasından ve hermenötik teorisini *fenomenolojinin* içine yerleştirme (Masong, 2012, s. 4) çabasından doğru gelir. Böylesi bir çabanın metafor hakkında bir araştırmayı içermesi gerekmektedir, çünkü dilin metaforik işleyişi bize linguistik-olmayan semboller düzeyini, yani yayılma ilkesini izole etme imkanını vermektedir (Ricoeur, 2007a, s. 71). Dolayısıyla Ricoeur'ün kendi projesini *sembol* ve sembole giden yolda "karşılaşılan" önemli "uğraklardan" bir tanesi olan *metafor* üzerine kurması gayet anlaşılır bir durumdur. Metafor incelenmelidir, çünkü *retorik*, *anlambilim* (semantics) ve *biçembilim* (stylistics) içinde meydana gelen ve metinlerin yorumu yüzünden hermenötik içinde oluşan problemlerin ilişkisi (Ricoeur, 2016, s. 128) açıklığa kavuşturulmalıdır. Bu noktada Ricoeur'ün metafor ve sembol hakkında yürüttüğü tartışmaya bakılması ve bunların hermenötik projeye ilişkisinin incelenmesi gerekmektedir.

Metafor ve Sembol İlişkisi

Metafor (metapherein), *taşımak*, *transfer etmek* (pherein) ve *öte* (meta) kavramlarından türemiştir⁵. En genel anlamıyla söylenecek olursa metafor, bir kelimenin literal anlamının ötesine geçip başka bir anlama gelebilecek şekilde kullanıma açık olandır⁶. Ricoeur için metafor, dilin genel işleminde tanımlanan figür ve mecazdan farklıdır, çünkü metafor dil içerisinde bir Söylem süsü (2007a, s. 70) olmamasından ötürü "süsleme" işlevinden daha öte ve önemli bir işlev yerine getirir. Zira kavramın köklerine (özellikle *pherein'e*) bakıldığında görülür ki "yer değiştirme, taşıma" yalnızca dil içinde bir kelimenin yer değiştirmesi anlamına gelmez.

5 Daha detaylı bir tartışma için ayrıca bkz. Eric Partridge, *Origins – A Short Etymological Dictionary of Modern English*, Taylor & Francis e-Library, London and New York, 2006, s. 1972.

6 Bu anlamda o *alegoriden* farklıdır. Alegori, bir şeyi söylerken aynı zamanda başka bir şeyi de söylemektir. Ricoeur için dilin alegorik bir fonksiyonu vardır (2009, s. 71) elbette, ancak metafor ve onun sahip olduğu yönler farklıdır. Ayrıca bkz. Partridge (2006, s. 68)

Onun fiziksel olana dair de bir imi vardır. Bu nedenle metafor, mecaz ya da figür değildir. Ve ayrıca felsefi bir söylemle ele alındığında Ricoeur'ün hermenötik içinde metafor, dışardaki gerçekliği refere eden bir referansa sahiptir. Metafor, ontolojik bir duruma gönderme yapmak zorundadır. Bununla beraber metafor bir zaman bildiricidir ve ait olduğu döneme dair izler taşır. Ait olduğu dönemden bir başka döneme taşınması söz konusu olduğunda ise yeni bir okumanın yapılması gerekmektedir. Bu durum tıpkı hermenötikte olduğu gibidir.

“(…) hermenoytik uzmanlara gerekli bir teknik (...) olarak kalamaz; hermenoytik bir genel kavrama problemini de içerir. Ve dahası, dik-kate değer hiçbir yorum belirli bir çağa özgü kavrayış modlarından, yani mit'den, alegoriden, metafor ve analogiden vb. ödünç bir şeyler almaksızın formüle edilememiştir” (Ricoeur, 2009, s. 4).

Metaforun bir diğer yönü ise onun dil içindeki konumuna dairdir. O bir anlama sahiptir. Bu anlam, anlamla beraber bir şeyler yapan bir anlamı imler. İkili yapısı gereği metafor gerçekliği betimler ve yeniden betimler. Bu yüzden Ricoeur, Monroe Beardsly'nin “metafor, minyatür şiirdir” (2007a, s. 61) ifadesini değiştirmeden alır. Böylesi bir ifade *literal anlam* (bilimsel eser) ile *figüratif anlam* (edebi eser) arasında bir ayırımın olduğunun göstergesidir. Ricoeur, doğal olarak, edebi esere yönelecektir (2007a, s. 59), çünkü eğer metafordaki literal anlam ile figüratif anlam arasındaki ilişkinin, metaforun kuşatıcı anlamlandırmasına ait bir ilişki olduğu gösterilebilirse, o zaman bu yolla, edebiyatın saf semantik tanımı için gerekli bir model elde edilebilir (Ricoeur, 2007a, s. 62). Bu nedenle metafor incelemesi öncelikli olarak tarihsel bir okuma içinde yapılmalıdır.

Ricoeur metafor hakkındaki bu okumayı –Richards'ın⁷ yorumuna sadık kararlar- Aristoteles'ten kendi dönemine kadar olan süreyi ve tartışmaları göz önünde bulundurarak yapar⁸. Ricoeur için metaforun tarih boyunca bir problem olarak karşımıza çıkmasının nedeni; onun yanlış bir disiplin tarafından bugüne taşınması yüzündedir. Bu disiplin Retorik'tir. Bu noktada geleneksel Retorik için bakılması gereken filozof elbette Aristoteles'tir. Bu Retorik, Ricoeur'ün metafor incelemesini yaparken sunduğu üç kısımdan birincisidir. Metafor, kelime kademesinde, dolayısıyla Retorik içinde incelenir. Öte taraftan metaforun ikinci kısmı cümle kademesinde, dolayısıyla Semantik alanda incelenir. Son olarak Söylem (Discourse) kademesinde, dolayısıyla Hermenötik içinde incelenir (Jervolino, 1990, s. 103-5). Aristoteles'ten 19. yüzyıla kadar gelen metaforun Retorik teorisi şu şekilde özetlenebilir:

Metafor bir mecazdır, yani *denominasyon* ile ilgili olarak konuşmanın bir biçimidir

7 I. A. Richards, *The Philosophy of Rhetoric*, Galaxy Book, United States of America, 1965, s. 89-115.

8 Bu tartışmaya (çok fazla detay içerdiği için) bu metinde olabildiğince kısa yer verilmiştir. Detaylı tartışma için bkz. Richards (1965), Ricoeur (1967, 2004, 2007a).

Metafor, kelimelerin literal anlamından bir sapma aracılığıyla *denominasyonun* bir genişletilmesidir ve metafor içindeki bu sapmanın nedeni benzerliktir.

Benzerlik işlevi, kendi literal anlamı içinde kullanılan bir kelimenin, figüratif anlamı içindeki kullanımıyla yer değiştirmesini gerektirir.

Figüratif bir anlam içinde kullanılan ikame edilmiş kelime herhangi bir yeni anlama sahip değildir; bundan dolayı, biz metaforu, yerine geçmiş kelimeyi restore ederek çevirebiliriz.

Herhangi bir semantik yenilik içerilmediğinden, metafor gerçeklik üzerine herhangi bir bilgi taşımaz ancak metafor basit bir şekilde süsür ve metafor Söylem'in duygusal işlevleri arasında sınıflandırılabilir (Jervolino, 1990, s. 105).

Aristoteles metafor hakkında böylesi bir düşünme biçiminin kurucusudur⁹. Bunu eleştiren Ricoeur için metafor çok daha önemli bir pozisyonadadır ve asıl olarak hermenötik içinde incelenmelidir. Metafor, yalnızca olağan bir isim yerine kullanılan *olağan-dışı* bir ismin yer değişimi (transposition) değildir. Ricoeur, kendi metafor araştırmasını modern dil bilimleriyle bütünleştirir ve eski anlayışla bağını kırarak ona yeni bir yön verir (Jervolino, 1990, s. 106-107). Metaforun, merkeze alınmış bir kelimedede değil (ki Retorik'in yaklaşım biçimi budur), merkeze konulmuş bir cümlede aranması (Semantik ve Hermenötik yaklaşım biçimi budur) ve dolayısıyla Söylem'in anlamının araştırılması yeni bir yöndür. Araştırma, Söylem incelenmesi içinde yapılacaksa, o zaman metafor cümle içinde ve bilhassa *metaforik ifadede* araştırılmalıdır. Cümle, söylemin temel birliğidir, dolayısıyla metafor, Söylem'in dil ve kelime arasında yarattığı yeni bir ilişkidir (Wasley, 1979, s. 49). Ricoeur'ün kelimenin metaforik kullanımını terk etmesi ve yerine *metaforik ifade* den söz etmesi, metafor hakkında yürütülen tarihsel tartışmaya kattığı başka bir yeniliktir. Bu anlamda metafor, metaforik ifadedeki iki terim arasında varolan gerilimin (tension) ürünüdür (Ricoeur, 2007a, s. 66). Gerilim (tension) ifadesi Ricoeur tarafından bilinçli bir şekilde seçilmiş gibidir. Zira bu ifade aracılığıyla *çift-anlamlı* yapısı göz önünde bulundurulur *sembol* hakkında tartışma başlatılacaktır. Gerilim, ifadenin iki zıt yorumu arasında vuku bulmasından dolayı metaforu taşıyan şeyin kendisi bu iki yorum arasındaki çatışmada bulunur (Ricoeur, 2007a, s. 67). *Yorum Teorisi* adlı çalışmasında Ricoeur'ün vermiş olduğu örnekler oldukça açıklayıcıdır. Sözelimi "kader mantosu" şeklindeki ifadenin incelemesi eğer literal bir soruşturmaya yapılacaksa ifşa edilmesi olanaksızdır. Zira manto bezden yapılan ve giyilen bir elbise olduğu için kaderin böyle bir elbise olması söz konusu değildir. Buradaki metaforu anlamamızın nedeni; bizim metaforu kelime düzeyinde kendi

9 Aristoteles metafor kavramının kendisini Poetika ve Retorik eserlerinde konu edinir. Bu tartışmaya dair detaylı bir tartışma için bkz. Poetika, 1459a1-4; s. 8-10, Retorik, 1410b15-20.

başına ve bağımsız bir şekilde ele almamız, daha ziyade ona bir yorumda ya da bir yorum vasıtasıyla yaklaşmamızdır. Ricoeur'ün metafora ilişkin yürüttüğü gerilim teorisinde “bütün cümleyi kuşatan yeni bir anlam” (2007a, s.69) doğar.

“Bu anlamda, metafor anlık bir yaratım, kurumlaşmış dilde hiçbir statüsü olmayan ve yalnızca olağandışı veya beklenmedik bir yüklem atfedilmesi dolayısıyla varolabilen semantik bir icattır. Dolayısıyla metafor, benzerlikte temellenen basit bir çağırışından çok bir muammanın çözümü gibidir; onu var eden, bu semantik uyumsuzluğun çözümüdür” (Ricoeur, 2007a, s. 69).

Böyle bir bakış açısı Ricoeur'ü metafor hakkında önemli bir ayrım yapmaya götürür. Metaforu *ölü ve canlı* olmak üzere ikiye ayıran Ricoeur için asıl önemli olan elbette *canlı metafor*dur. Bunu açıklamadan önce *ölü metaforun* ne olduğuna bakmak gerekmektedir. Ölü metafor, dil içerisine yerleşmiş ve hem gramatik olarak hem de literal olarak varlığını sürdüren metafordur. Bu tarz metaforlar gündelik dil içinde kalıcı hale gelmişlerdir. Bunlar dili genişletmiş, yeni olanakların kalıcı hale gelmesini sağlamıştır. Sözelimi “dağın eteği”, “sandalyenin ayağı” gibi örnekler böyledir. Canlı metaforlar ise icadın metaforlarıdır. Cümledeki uyumsuzluğa verilen cevaplar ve bu cevaplar dolayımında yeni anlam genişlemeleridir. Canlı metafor dildeki yeni anlamların, yeni olanakların kapısını açar. Kendi içlerinde ölü metafor olabilme potansiyelini örtük olarak barındırır. Bu karakterde oldukları için dilin içinde yerleşik hale gelme olanağına sahiptirler. Böylesi metaforlar *çokanlamlılığa* katkıda bulunur ve bunların sözlüklerde (dictionary) yeri yoktur (Ricoeur, 2007a, s. 69). Dolayısıyla metafor (o eğer literal anlam içerisine yerleşmiş bir ölü metafor değilse) tercüme edilemez. Öte taraftan o ait olduğu dönemin koşulları içinde incelenmelidir. Aksi halde (mecazda meydana geldiği gibi) *sapmaya* (deviance) maruz kalır ve “anlamsızlaşır”.

Hermenötik proje içinde gündeme getirilen metaforun, sembole giden yolu açtığı söylendi. Bunun ne anlama geldiğine bakmak gerekmektedir. Linguistik alan içerisinden dile bakmak bize dilin alegorik bir fonksiyona (Ricoeur, 2009, s. 71) sahip olduğunu göstermektedir. İncelemeyi hermenötik içine çekmek için bu bakış açısının ötesine geçmek gerekmektedir. Bu nedenle Ricoeur *The Rule of Metaphor* eserinde metafor incelemesini şu şekilde betimlemektedir:

“Retorik'ten Semantik'e ve Semantik'ten Hermenötik'e geçen bir çalışma çizgisi vardır. Birinci yönelme, metaforu bir mecaz yapar, yani bir kelimenin anlamının bir devinimi ya da sapması anlamındadır. İkinci durumda, söylemin cümle kademesinde o yüklemlemenin [predication] bir fenomenidir” (Ricoeur, 2004, s. 49).

Burada önemli bir vurgu yapmak gerekmektedir. Bu yönelmeler ve çalışma çizgisi insan varlığı dolayımında incelenen bir hattır ve şunu ön gerektirir: İnsan varlığının anlamı Söylem içinde anlamlı hale gelir (Masong, 2012, s. 4-5). İnsan var-

lığının en anlamlı yapısı linguistik olduğu için dilin kendisini aktüalize etme ihtiyacı Söylem olgusu içinde gerçekleşir ve böylelikle kendi doğasına uygun kavrayışı gerçekleştirir. O halde insan varlığının fenomenolojisi bir *okuma* fenomenolojisidir, çünkü kendisini temsil etme ihtiyacıdır. Dolayısıyla bir *yorum*a (interpretation) ihtiyacı vardır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu yüzden Ricoeur tarafından sembolün *düşündürdüğü* vurgulanır. Zira gerçekliği anlamak için gerçekliği yorumlamak gerekmektedir (Masong, 2012, s. 4-7). Hermenötik içinde incelenen metafor (Ricoeur'un ontoloji ve fenomenolojiye dair görüşlerini içerecek biçimde), Söylem'in hayattaki asli köklerine tanıklık (Ricoeur, 2007a, s. 77) eden şey olarak saptanır. Zira o güç ile formun örtüştüğü yerde doğar. Bu nedenle Ricoeur metaforun, *logos*un daha önce arınmış olan evreninde vuku bulduğunu belirtir (2007a, s. 77-8). Öte taraftan sembol, dilin metaforik işleyişinden doğru bir okumayla açıklanır. Dilin metaforik işleyişi bize linguistik-olmayan semboller düzeyini izole etme imkanı tanır. Bu anlamda metaforik işleyiş semboller arası çelişkileri tespit etme yöntemi (Ricoeur, 2007a, s. 70-3) olarak durur. Sembollerin bu şekilde kavranması gerekir ki dil ve hermenötik proje içinde incelenmesi yapılan metafor teorisi tamamlanabilsin.

Bu anlamda sembol *çokanlamlı* ve *tekanlamlı* olmak üzere ikiye ayrılır. Anlaşılacağı üzere tek anlamlı semboller tek bir anlama sahiptir ve tek bir anlama sahip oldukları için literal inceleme alanının konusudur. Çokanlamlı semboller ise birden fazla anlama sahip olan ve bu anlamları semantik düzeyde birlik içerisinde tutan sembollerdir ve figüratif inceleme alanının konusudur. Metaforlar da böyledir. Dolayısıyla her ikisi de hermenötüğün inceleme alanı içindedir. Böyle bir kavrayış hermenötüğün asıl işlevi olan dömistife etmenin¹⁰ yolunu açar. Ricoeur'un belirttiği gibi bu tarz bir kavrama, farklı hermenötik anlayışlar arasında (sözgelimi dömistife eden ile anlamı yeniden keşfeden hermenötik anlayışları arasında) hakem görevi görme demek değildir (2009, s. 69). Bu kavrayış, metaforu ve oradan da sembolü araştırmayı açar. Bunu yaparken Ricoeur, hermeneutiği tek bir stratejik düzey olarak (yani tekstler/metinler düzeyi) olarak ele alır (2009, s. 70). Çünkü bir çoğul anlam problemi vardır ve metaforun bu anlam genişlemesinde yeri ve rolü hayattır. Bu nedenle sembol çift-anlamlı bir şey olarak tasarlanır ve incelemesi "gerçekliğin metinsel" olduğu ana fikrinden doğru yapılır. Buna giden yol şu şekilde kurulabilir: Hermenötik problemin fenomenolojik yöntemle aşılması (2009, s. 3) gerektiğini belirten Ricoeur *yorumlamanın* yer ve zaman mesafesini, öte yandan, kültürel farklılıkları aşma amacıyla yapıldığını düşünür:

"Yorum, açık anlam içindeki gizli anlamın şifresinin çözümünü, literal anlamda ima edilen anlam düzeylerinin gün ışığına çıkarılmasını içeren düşünce faaliyetidir" (Ricoeur, 2009, s. 14-5).

10 Ricoeur'un psikanaliz tartışması bu tarz bir hermenötik için önemli bir konumdur. O hem dömistife eden hem de "arkada duran" şeyi temsil eden yanlış sembollerini ortadan kaldırma işini üstlenir. Bu anlamda psikanaliz hermenötüğün bir başka formudur. Detaylı bir tartışma için bkz. Paul Ricoeur, *Yorumla Dair- Freud ve Felsefe*, çev. Necmiye Alpay, Metis Yayınları, İstanbul, 2007b.

Yorumlama, okuyucunun metinle buluşması dolayımında insanın kendisinin sahip olabileceği bir şimdiki kavrayışla bütünleştirme niyeti taşır (Ricoeur, 2009, s. 4-5). Haliyle hermenötik genel bir *kavrama* problemini de içerir. O halde hermenötik projenin içeriği (Heidegger'in *anlama ontolojisiyle* ifade etmiş oldukları da kabul edilerek) *yorum* epistemolojisine bir *anlama* ontolojisi aşılama şeklinde belirlenir. Bu çaba, dilin "refleksiyon eyleminde gerçekleştiği" (Ricoeur, 2009, s. 12-15) fikriyle birlikte sonuçlandırılmaya çalışılır. Bu nedenle semantik düzey incelemesini yapan Ricoeur cümleyi ve söylemi konu edinir, çünkü her ontik ya da ontolojik anlamının ifadesine ulaştığı yer öncelikle dildir ve dolayısıyla bu yüzden hermenötik alanın referans eksenini ancak ve ancak semantikte aranmalıdır. O halde sembol incelemesi zorunlu hale gelir. Ricoeur'e göre sembol, doğrudan, birincil, literal anlamın işaret ettiği, ilaveten, dolaylı, ikincil ve figüratif olan ve yalnızca birincisiyle kavranabilen bir başka anlamın dizayn ettiği herhangi bir anlamlandırma yapısıdır (2009, s. 14). Ricoeur'ün yorum ve sembol hakkında ifade ettikleri sayesinde bu iki terim (yani sembol ve yorum) birbirleriyle bağlantılı hale sokulmuş olur. Çünkü hermenötik aracılığıyla günışığına çıkarılmaya çalışılan şeylerden ikisi; yorumdaki gizli anlam ve semboldeki figüratif anlamdır. Sembolü inceleme olanağı sağlayan asıl bileşen metafordur. Metaforun incelenme sahası semiotik iken, metaforik ifadelerin incelenmesi Söylem'in semantiği içinde yapılır. Bu nokta metaforun ölüyken, dili zenginleştirdiği ve çokanlamlılığa olanak verdiğini; canlıyken, yeni bir dil yaratımına ve onun geliştirilmesine olanak vermek için iş başında olduğunu gösterir.

Sonuç olarak, kelime kontekstinde metaforik bir kriz, bir gerilim vardır. Bu kriz olumsuz bir şey olarak düşünülmemelidir, zira bu kriz ve gerilim sayesinde dilin yeni olanakları açığa çıkmaktadır. Bir metafor, insana başka bir gözle bakma olanağı yaratır (Masong, 2012, s. 6). Metafor insanın algılama tarzına eklenir ve dolayısıyla dilin poetik fonksiyonu haline gelir. Böyle olduğu için metafor semantik bir zorluğa katlanır. Poetik dil içinde bir sapma vardır ve bu onun doğası gereğidir (Tariq, 2016, s. 3-7). Bu sapma üretkendir, yaratımın özünden doğru vuku bulur. Bunlardan kaynaklı olarak Ricoeur'ün sözünü ettiği semantik uygunsuzluklar (impertinence) ve semantik yenilikler ortaya çıkar. Böylelikle Ricoeur tarafından metafora yeni ve özgün bir özellik daha eklenir: *paylaşılmış-bir-referansa* sahip olma. Dolayısıyla, *düşündürmeyi* sağlayan sembolün daha kapsamlı ve anlaşılır bir şekilde incelenmesinin ve anlamının açığa kavuşturulmasının yolu açılır.

Kaynakça

- Aristoteles, (1987). *Poetika*. Çev. İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aristoteles, (1996). *Yorum Üzerine*. Çev. Saffet Babür, İmge Kitabevi, Ankara.
- Dilthey, W., (2011). *Hermenötik ve Tin Bilimleri*. Çev. Doğan Özlem, Notos Kitap, İstanbul.
- Gadamer, H. G., (2008). *Hakikat ve Yöntem I. Cilt*. Çev. Hüsamettin Arslan & İsmail Yavuzcan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Gadamer, H. G., (2009), *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, Çev. Hüsamettin Arslan & İsmail Yavuzcan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

- Grondin, J., (2017). *Hermenötik*. Çev. Kaan H. Ökten, *Cogito*, Sayı 89 K1Ş, s. 7-41, İstanbul.
- Grondin, J., (1994). *Introduction to Philosophical Hermeneutics*. Çev. Joel Weinsheimer, Yale University Press, United States of America.
- Heidegger, M., (2004). *Varlık ve Zaman*. Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul.
- Husserl, E., (2010). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. Çev. Harun Tepe, BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- Itao, S., A., D., (2010). Paul Ricoeur's Hermeneutics of Symbols: A Critical Dialectic of Suspicion and Faith, *Kritike An Online Journal of Philosophy*. December 2010, s. 1-18.
- Jervolino, D., (1990). *The Cogito and Hermeneutics: The Question of the Subject in Ricoeur*. Çev. Gordon Poole, Kluwer Academic Publishers, The Netherlands.
- Kemp P., (1996). *Ricoeur Between Heidegger and Levinas, Paul Ricoeur – the Hermeneutics of Action*, ed. Richard Kearney, SAGE Publications, London.
- Masong, K., (2012). *Metaphor, Poiesis and Hermeneutical Ontology: Paul Ricoeur and the Turn to Language*, *Pan Pacific Journal of Philosophy. Education and Management 1*, No.1, s. 1-7.
- Partridge, E., (2006). *Origins – A Short Etymological Dictionary of Modern English*. Taylor & Francis e-Library, London and New York.
- Palmer, R., E., (2015). *Hermenötik*. Çev. İbrahim Görener, Düşün Yayıncılık, İstanbul.
- Plato, (1997a), *Ion*. Çev. Paul Woodruff, *Plato Complete Works*, ed. John M. Cooper, Hackett Publishing Company, Inc. Cambridge.
- Plato, (1997b), *Philebus*. Çev. Dorothea Frede, *Plato Complete Works*. ed. John M. Cooper, Hackett Publishing Company, Inc. Cambridge.
- Richards, I. A., (1965). *The Philosophy of Rhetoric*. Galaxy Book, United States of America.
- Ricoeur, P., (2016). *Hermeneutics and the Human Sciences – Essays on Language, Action and Interpretation*. Çev. John. B. Thompson, Cambridge University Press, United Kingdom.
- Ricoeur, P., (2004). *The Rule of Metaphor*. Çev. Robert Czerny & Kathleen McLaughling & John Costello, Sj, Taylor & Francis e-Library London and New York.
- Ricoeur, P., (1967). *The Symbolism of Evil*. Çev. Emerson Buchaman, Beacon Press, Boston.
- Ricoeur, P., (2007a). *Yorum Teorisi – Söylem ve Artı Anlam*. Çev. Gökhan Yavuz Demir, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Ricoeur, P. (2007b). *Yoruma Dair-Freud ve Felsefe*. Çev. Necmiye Alpay, Metin Yayınları, İstanbul.
- Ricoeur, P., (2009). *Yorumların Çatışması – Hermenoytik Üzerine Denemek-Birinci Cilt*, Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Schleiermacher, F., (1998). *Hermeneutics and Criticism*. Çev. ve ed. Andrew Bowie, Cambridge University Press, United Kingdom.
- Schmidt, L. K., (2006). *Understanding Hermeneutics*. Acumen Publishing Limited, Durham.
- Tariq, M., (2016). *Metaphoer, Time and Narrative: Paul Ricoeur's Philosophy of Language and Literart Hermeneutics*. University of Lucknow, Lucknow.
- Wasley, A. K., (1979). *Paul Ricoeur and The Hermeneutics of Metaphor. Christianity and Literature*, Vol. 28, No. 2-Winter, s. 49-51.